

ФРЕНДЛЕН ФАНТАСТИКИ

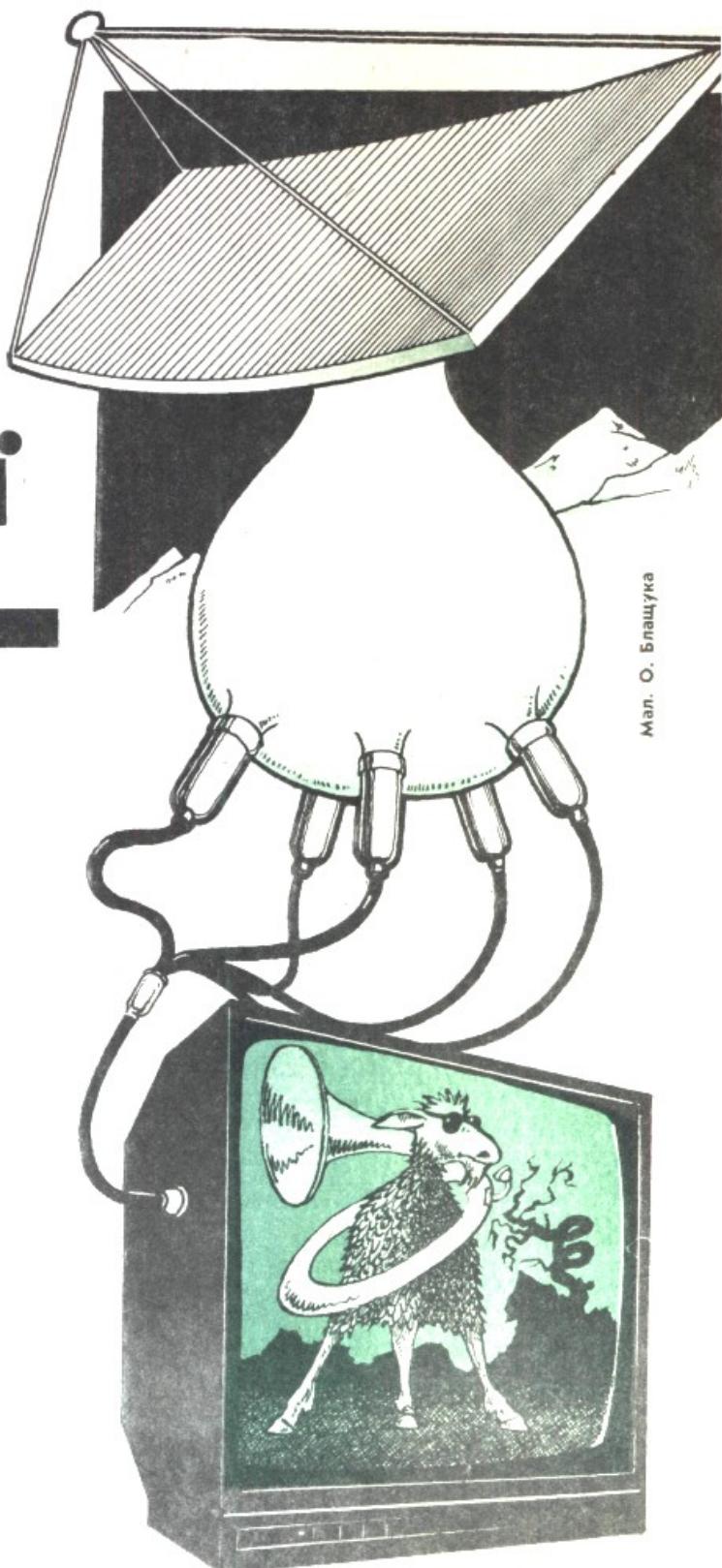

Володимир
Савченко

РІНГОЛОГІЯ «ФФФ»

Візит зсунутої **ФАЗІ-** **АНКИ**

*Світлій пам'яті Авксентія
Івановича Поприщина,
титулярного радника й
короля*

I

Я сидів у парку й читав газету. Навіть оця одна обставина свідчить про мою повну непричетність до всього того, що буде далі — бо хіба є щось індиферентніше й буденніше від людини, котра читає в парку газету! Ті, чие життя насичене, газет в парках не читають, а якщо читають, то в швидкісному експресі, в шпиталі після поранення — шукають повідомлень про свою діяльність.

А я... Я викладач фізики в технікумі для глухонімих. Прізвище, ім'я, вік? Ет, яке це має значення? До пенсії далеко.

Ну, так ось, — сиджу, читаю. Коли — підсів один. Я саме заглибився в прогноз погоди на травень і не помітив, з якого боку він підійшов; дивлюсь — сидить. Худий такий, патлатий. Лице, правда, приемне, широкочоле, щоки позападали, темні очі з антрацитовим блиском. Але повіки червоні, неголений, в очах застигла якась нерухома думка і тривожне питання. Мені одразу стало незатишно: оце зараз, думаю, балачки почне. І справді:

— Про Вишеньку пишуть що-небудь? — запитує. Голос тривожний, надтріснутий, хоча й інтелігентний, можна сказати.

— Про «Вишеньку»? Ви маєте на увазі ансамбль?

Він аж очі вирячива.

— Який ансамбль? — про теплову зірку, найближчу до нас! Ну, про ту, що спершу вважали радіозіркою. Нову експедицію до неї не посилали?

Оскільки я фізик, — дарма, що для глухонімих, — ситуація змушує:

— Найближчі зірки до нас, шановний, це «альфа» й Проксима Центавра. І вони не теплові, а звичайні, так би мовити, світлові. Експедицій до них не посилали й не скоро пошлють.

— А, ну це синхронні, — відмахнувся він. — Я про інші, про «фантомні світи»... Що, і про них не чули нічого? Ну, от тобі й маеш. А я, до речі, їх відкрив... тобто, це відкриття привласнили собі інші, але насправді — я автор. Ще хлопчиком зробив його, коли крадъкома підключив свій телик до Салгірського радіотелескопа. Невже нічого не читали, не чули, га? Hi?! Це ж була така сенсація — скандал!

Куди й поділося відчуття затишку — тепер мені стало моторошно. І треба ж було так нарватися. Якби ще який алкаш: на пляшку не вистачає, — дав сороківку, та й бувай здоров. І місце таке відлюдне... Я здвигнув плечима і нічого не відповів.

— Та-ак... — важко й сумно здихнув незнайомець. — Виходить, знову потрапив не туди. Нічого, нічого, мовчок... Канальство! Але як бути, га?.. — Він замовк і тільки жестикулював сам собі. Обличчя раз по раз спотворювалося гримасами. Відтак блиснув на мене вугляними очима. — Скажіть, але ви вірите? У вас добре лице. Про зірку Проксима Центавра знаєте... могли б повірити?

— У що повірити?

— У те, що все це було. Власне кажучи, існує. Вишенька, зсунуті світи, гуманоїди непарнокопитні пластинчасті... й взагалі. Могли б?

Скажіть, будьте ласкаві, що б ви відповіли очевидному психові на таке його питання, перебуваючи з ним, так би мовити, тет-а-тет? «Не вірю»?.. А якщо накинеться?..

— Ну, кажучи взагалі... — почав я мимрити...

Він, очевидно, зрозумів мій стан.

— Ви тільки не лякайтесь. Так, я справді перебуваю, не буду приховувати від вас, десятий рік на обліку — звідтоді, власне, коли ті троє повернулися з

експедиції в несамовитому стані. Вони силкувалися пройти один крізь одного, а я довів експериментально, що вони не божевільні... Мені ще нічого: раз на місяць мушу з'являтись до районного психіатра, а їх — у стаціонар. Лікують! Неначе таке треба лікувати! Неначе є ліки проти нового розуміння світу! Нічого, нічого, мовчок...

Він знову поринув у задуму. Стройв міни, жестикулював. Невдовзі спохопився, глянув на мене.

— Ну гаразд, про «фантомні світи» ви нічого не чули, не вірите у гуманоїдів непарнокопитних, а у вселенський синхронізм і поготів... Чи, може, не так? — В його інтонації забриніла пристрасна надія: раптом зізнаюсь — вірю, мовляв.

Та я мовчав.

— А як ви ставитесь до вислову Нілика: «Перед нами безглазда теорія. Питання в тому, чи достатньо вона безглазда, аби тут бути правильною?».

— Нілика?

— Ох, даруйте, — Нільса Бора! Ми їх між собою так називаемо: Нілик, Беня, Фредді... То як?

— Я чув цей вислів...

— Ось, бачите, — напосідав незнайомець, — з погляду сучасних фізичних уявлень теорія, якщо вона є правильною, мусить бути зовсім безглаздою. То скажіть, чи не є безглазими, ідіотськими в своїй незграбній логічності саме оті уявлення, теоретичні вірування! Хіба не так? Це ж як пряма й зворотна теореми. А вони мене на облік, лікувати... Нічого, нічого, мовчок...

Він затнувся на якусь хвилю, відтак рішуче махнув рукою.

— Що ж, якщо про це пишуть газети, давайте я сам вам про все розповім.

ІІ

— Ріс я дуже кмітливим хлопчиком. В дванадцять років я опанував радіотехніку, а в чотирнадцять уважався досвідченим телелюбителем. Не любителем час марнувати перед телевізором, боронь боже — а в благородному, нині вже втраченому розумінні: любителем зробити більше, аніж закладено, скажімо, в серійних телеприймачах. Удосконалені мною, вони ловили передачі в розсіяних УКХ, тобто не тільки від найближчого ретранслятора, а й чимало «диких». Це складна справа, запевняю вас. Я міг голографувати зображення на екрані і не лише в декартових координатах, але й в спіральних, косокутних... У мене були два приятелі-помічники. Нас страшенно розвеселяло, коли вдавалось в такий спосіб підправити класичну трагедію так, щоб натомість спостерігати на екрані клоунаду, фарс. Здорове хлопчаче ставлення до драм — що, хіба ні?

Але головною метою було, звичайно, виловити з ефіру «найдикіші» передачі, недоступні ні кому. Ось тоді в мене і виникла ідея під'єднатись до радіотелескопа, який побудували поблизу. У вас він не Салгірський, напевне, і не там, і не такий... Та важливо не це, а інше. Що? Ну, як же — порівняйте телевізійну антenu у себе на дахові й решітку кілометр на півтора: чутливість, матінко рідна! Виловить і розсіяне на іонізованих шарах атмосфери, від телестанцій, котрі далеко-далеко за горизонтом.

Найважче нам було роздобути бунт ВЧ-кабеля та потайці прокопати канавку для нього під огорожею. Зрозуміло ж: «Заборонена зона! Входу нема!» — О, ретрогради!.. Але на те ми й хлопчаки, щоб проникати куди не слід і робити те, чого не можна, а цікаво.

Потім ловили, тішились — і передачами, які дітям забороняють дивитися, й усілякими спеціальними, котрі не кожному дорослому можна. Часто мови не розуміли і того, що показують — але життя видавалося нам наповненим. Ми ходили таємничі-гордими.

Якось нашу увагу привернула одна передача, яку транслювали щовечора. Ми спершу думали, що то багатосерійний телефільм про чортів у супероригінальній інтерпретації. Чому? По-перше, місцевість завжди показували таку, що, як то кажуть, чорт ногу зламає — скелі, урвища, провалля, громаддя валунів, а з-поміж них б'ють гейзери, якісь спіральні блискучі стовбури з гілками-пружинами й пагінцями-пружинками... Жодного рівного, прямого, плоского предмета. По-друге, персонажі — істоти ці мали по три ноги: одна відштовхувальна, на ній вони підстрибували, пересуваючись; і дві опорні, ними вони спирались на каміння, зберігаючи вертикальне положення. І на вид були симпатичними, морди наче у молодих безрогих козлів, тіла вкриті красивими пластинками, мовби великою лускою. Пластинки ці то найжачувалися, то прилягали, при цьому виникав звук, наче громіли кастаньети. До речі, пластинки піднімалися не всі зразу, а хвилями — від загривка до стегон. Переважали серед них завзяті музики: всюди близьк труб, схожих у кого на горн, у кого на тромбон, у кого на бас, саксофон... або зовсім ні на що не схоже. Істоти видували бадьюму музику, навіть у стрибках виконували соло — і при цьому для ритму награвали «лускою». Словом, вмерти й не встати. Нам зразу стало добре, як побачили їх.

Цілими вечорами ми просиджували перед екраном, навипередки намагалися відгадати сюжет — бодай в загальних рисах: хто наш, хто негативний персонаж, хто з ким одружиться, кого впіймають... Проте щось не дуже клейлось. Надто багато дійових осіб, сцен, кожного разу з'являлись нові — щось второпати заськи.

Незнайомець помовчав, потім повернув до мене своє трикутне — широкий лоб, впалі щоки — лице, зблиснув антрацитовими очима:

— Але найдивовижніше, любий співрозмовнику, було те, що передачі ці *запізнювалися!* Настала осінь, смеркалося рано. Ми також раніше збиралися перед теліком, тримали й підганяли настройку, а «чортячі» передачі щоразу починалися пізніше. Приблизно на чотири хвилини щодня.

...І тоді я, кмітливий хлопчик, згадав, що радіотелескоп — е телескоп — а не просто антена, він у небо дивиться... Я зрозумів: чотири хвилини — час добового відставання «нерухомого неба» від нашої планети, котра обертається. Коротше кажучи, до мене дійшло: оту передачу ми ловили саме з тієї частини неба, куди був спрямований Салгірський телескоп, — із сузір'я Візничого. Виходить, оті істоти, що вкриті перламутровою лускою — мешканці тих місць!

Із хлоп'ячим відкриттям у хлоп'ячому запалі я помчав до радіоастрономів, господарів радіотелескопа, — ось, мовляв, що ми зробили і що спостерігаємо, чи не бажаєте приєднатися, перевірити, вразитись і нас похвалити?! Наївний дурник! — Незнайомець зігнувся так, що довге волосся закрило його обличчя. Обхопив голову, якийсь час так сидів, потім рвучко випростався. — Але нічого, нічого, мовчок!

III

— Я опускаю деякі животрепетні подробиці: від того, як тупотів ногами академік (шef радіотелескопа), кричав, що ми створили перешкоди, через те всі їхні результати пішли котові під хвіст (а якщо об'єктивно зважити — результатики їхні — копійчані, коли порівняти з моїм відкриттям, — та свої,

бачите) і що верзу дурниці, начитався фантастики; як обрізали й Змотали наш кабель і веліли дякувати, що не забирають телевізор... ну, й аж до огляду часів, за яких ця істина довго й важко продиралась крізь хаші — «цього не може бути тому, що цього не може бути ніколи».

Салгірський телескоп, до речі, й був споруджений для вивчення потужного потоку радіовипромінювання, що надходило від сузір'я Візничого. Потік був такої сили, що його приписували радіогалактиці, яка знаходилася в тому напрямку, але — як і належить галактикам — дуже далеко; відповідно, щоб телесигнали з багатою інформацією через мегапарсеки досягали звідти сюди, потужність їхнього випромінювання повинна бути немислимово величезною, астрономічною. Двадцять-тридцять Сіріусів, уявляєте? Проте семантологи швидко довели, що ці передачі зовсім не для нас призначались, і не для інших цивілізацій. Звичайні інформаційні й розважальні, так би мовити, для внутрішнього вжитку цими непарнокопитними пластинчастими. Який сенс? І як — адже колосальна енергія!..

Добре, коли б передачі *звідти* (тепер вся Земля дивилась їх) показували якусь суперцивілізацію. Аж ніяк: враження таке, що порівнюючи з нами, вони мають нижчий технічний рівень у всьому — окрім, хіба що, духової музики.

А якщо припустити, що джерело — не радіогалактика, а радіозірка, яка, до того ж, знаходиться набагато ближче, ніж видимі? Але ж чогось помітного в тому напрямку на близькій відстані катма. Нейтронна зірка? А, може, така, що сколапсувала?.. Знову не те: життя там органічне, хоч і незвичайних форм, протікало під благотворним промінням свого *нормальногоСвітила*. На пейзажних кадрах всі бачили, як воно сходить з-за гор, осягає дуже пересічену місцевість, здіймається в небо, вкрите хмарами. То що воно таке? Що все це значить?

Серед таких зачудувань і суперечок я й зростав. Закінчив з відзнакою радіофакультет, сам очолив радіоастрономічну лабораторію з великим гостро спрямованим телескопом. І... шугнув у багаття наукових пристрастей відро гасу, визначивши річний паралакс цього джерела УКХ-випромінювань і цікавих передач.

Паралакси, кути піврічного зміщення небесних об'єктів, мушу вам сказати, радіотелескопами не вимірюють — їхні розв'язувальні можливості значно слабші, аніж астрономічних лінз та дзеркал; а, виходячи з догадки, що там далека радіогалактика — мій намір і поготів сприймався як нісенітниця. А я взяв і виміряв — результат вражаючий: дев'ять кутових секунд! Проти 0,8 в Проксими, уявляєте? Це означало, що Радіонайближча знаходиться поблизу (в астрономічному розумінні): одна дев'ята парсека, неповних чотири світових місяці від нас.

Світ — і не лише науковий — розгубився. Бо й справді, що за чудеса електроніки: по телевізору бачимо, а в натурі ні... Але напружились, націлили в сузір'я Візничого найбільші рефлектори, підсилені фотозбільшувачами, — і виявили. Знайшли! Джерело-точка з щедрим інфрачервоним випромінюванням і навіть трохи темно-вишневого світіння. Відверто кажучи, світило воно не яскравіше від електропраски, коли її увімкнути на зворотному боці Місяця. Для ока непомітно, та все ж... знайшли, виявили, відлягло... Уф-ф! Так Радіонайближча стала Вишенькою.

І пі-ішли приводити все у відповідність! Потужний радіовипромінювач — охолола, ледь тепла зірка, тому довго не помічали, хоч і дуже близько. Тамтешні істоти, пластинчасті гуманоїди, розвинулись і живуть у

непроглядній темряві — однак для них вона, завдяки особливій будові зорових органів, що сприймають інфрачервоні промені... — світ кольорів і світла. У своєму телебаченні вони, звичайно, використовують люмінофори й режими, що показують оточуючий світ таким, яким вони його бачать; а радіохвилі все нам і передають. Словом, все гаразд, світ простий і зрозумілий, музика грає, штандарт скаче... Нічого, нічого, мовчок!

Після цих слів незнайомець знову (вже вкотре) замовк надовго. Світило сонце, вітерець шарудів листям дерев на алеї.

— Я багато пропускаю, — озвався він, коли я хотів був знову взятися за газету. — Наприклад, що пішла мода підключати до антен радіотелескопів телевізори з гнучкою настройкою, ловити «передачі Вселенського ТВ». Так було виявлено ще багато чудернацьких відеограм — і всі в напрямках потужних космічних радіовипромінювань. Та, оскільки, по-перше, на тих напрямках, як не видивлялись усіма приладами, нічого не знайшли, а, по-друге, в самих відеограмах не було виявлено бодай чогось близького до наших уявлень про життя і розум — якісі абстракції, кольорові або чорно-білі... Тому спостереження віднесли хто до супутниковых містифікацій, хто до помилок. Відмахнулись.

IV

— А тим часом почався другий етап у дослідженні Вишеньки: треба було налагоджувати контакт. Здавалося б, нічого складного: послати на тих же частотах, тими ж радіотелескопами свої телеповідомлення непарно-копитним гуманоїдам... а зась, не виходить. Не приймають! Потужність сигналів така, що решітчасті диполі горять у сутінках, ніби вогні святого Ельма — а відповіді ніякої. Не реагують гуманоїди. Рік б'ються радисти, другий, третій — дарма.

Тоді я запропонував послати на інших частотах — вище, нижче... пошукати. Пропозиція дика, і мене, звичайно, взяли на крини. Доктор наук, радіофізик і нехтує резонансною настройкою, основою основ радіотехніки! Дехто пирхав: «За такі ідеї можна позбутися усіх дипломів». Проте покепкували, покепкували, та все ж вирішили спробувати: чим чорт не жартує! І що ви думаете: як тільки наблизилися до дециметрових хвиль... е! Через сім місяців і два тижні — такий цикл повернення сигналів — бачимо на екранах: сприйняли там, вражені й торжествують. І в телепередачі їхні вмонтовані наші повідомлення. А як раділи, матінко рідна! Гриміли в труби, високо підстрибували на своїх відштовхувальних ногах, робили в повітрі граціозні па... куди там братися нашим танцюристам! Кілька місяців поспіль вони виконували наші мелодії й танці. Мажорна публіка ці гуманоїди. Звичайно, почався обмін науковими даними, інженерією — і виявилось, що вони справді відстають від нас. Телебачення — їхня вершина в техніці, та й то, принципу підсилення сигналів вони не знали. Цим і пояснювалася велика потужність їхніх передач: телевізори у них були — щось на зразок наших детекторних приймачів 20-х років. Про вихід у космос вони ще й не думали...

Незнайомець затнувся, пильно глянув на мене.

— Ви, мабуть, думаете: що це він — все «я» та «я». — В цей момент я справді так подумав. — Але так воно й було. В головних подіях цієї історії не обійшлося без мене. Багато пробували, але в них нічого не виходило, а в мене вийшло.

— Ну, так от, полетіли, значить троє, — випалив він без паузи і зв'язку з попереднім, — у плазмовому зорельоті, який вони назвали «Першоконтакт».

Якщо бути точним, то це був не зореліт навіть, а дальній планетоліт-грузовик з граничною швидкістю 31 тис. км/с.

На такому добиратися до зірок навіть найближчих, годі й думати, але до Вишеньки на такій швидкості три роки туди й стільки ж на зворотний шлях. І команду «Першо-контакту» склали не вибрані, а звичайні далекопланетники, які транспортували дейтерій-тритієвий лід з Плутона. Я так зрозумів: хлопці з партізанами. Далекопланетники — люди незалежні, звикли більше покладатися на самих себе, аніж на земне начальство. Запаслися пальним, усім необхідним і — поки там чухались із спеціальним кораблем і екіпажем — давай махнем! Про свій намір вони повідомили тільки тоді, коли вийшли далеко за межі Сонячної, одночасно послали звістку гуманоїдам: ждіть, мовляв. Що було робити Землі — погодилась і офіційно, з належною урочистістю, з хвилюванням в голосах дикторів оголосила про експедицію до планети гуманоїдів... Але, звичайно ж, любий співрозмовнику, звичайно ж, ті, чиї карти сплутали ці троє, затамували злість. О, пристрасті людські, пристрасті істот розумних і діяльних — як вони керують нами! Хіба не так, га? Але, якщо наш розум вище, то чому він ніяк не осягне природу почуттів? Га?

І ось нарешті підлітають. На планеті гуманоїдів усе готово до зустрічі: розчистили майданчик для спускового апарату, навіть не майданчик — величезний стадіон; кілометрове поле, амфітеатр мало не до хмар. На крайніх точках планети організували систему радіоприводу з маяками. І телепередачі, телепередачі, телепередачі — сорок тисяч передач: гуманоїди — зорельоту, «Першоконтакт» — гуманоїдам, вони — нам, ми — їм, «Першоконтакт» — нам, ми — йому... Обличчя трьох нахабників за ті роки стали рідними для землян.

...І ніхто в атмосфері радісного чекання не помічав і не хотів помічати розгубленості на лицях. А вона з'явилася, коли «першоконтактники» повідомили, що радіолокатори планету гуманоїдів не фіксують. «Першоконтакт» запеленгував сигнали її радіомаяків, «йшов» параболічними антенами по орбіті навколо Вишеньки. Але радіоімпульс, надісланий зорельотом, не відбився, пішов у порожнечу. Це був перший зловісний факт.

Далі — гірше. «Першоконтакт», зменшуючи швидкість, наблизився так, що вже через телескоп мав би видніти на тлі зоряного неба хоч би темний диск планети (її розмір знали з обміну інформаціями — в півтора рази більші від Землі); а також, нехай і тъмяний, темно-вишневий, але серпик освітленої її частини. Та чортма: ані серпика, ані диска.

У визначеній точці від світила швидкість зорельота впала до другої космічної, вектор правильний — пора Вишеньці нагадати про себе своїм тяжінням, закрутити корабель на планетарній орбіті. І знову осічка: тяжіння не відчувалося! Тобто, воно начебто й було і не було: траєкторію «Першоконтакту» не викривляло — але ж планету гуманоїдів якась сила тримала біля цього, з дозволу сказати, світила!

«Мало ми ще знаємо про властивості зірок», — подумав командир, і вирішив наблизити зореліт безпосередньо до планети, вийти на супутникову орбіту. Напевно, там таки повинно бути поле тяжіння у такої глиби речовини.

Гуманоїди навіть не здогадувалися про проблеми, які виникли. На планеті всі ці дні панував радісний бедлам. Екрани показували натовпи триногих істот, котрі сяяли начищеною лускою й трубами в променях своєї яскравої Вишеньки; вони злагоджено підстрибували, розмахуючи запасними ногами. Всі оркестри і хори гуманоїдів на ознаку дружніх почуттів виконували тільки земні пісні: «Подмосковные вечера», «Іх хатте айне

камераде», «Гоп із смиком», «Не ший ти мені, мутерхен, сарафане руж» тощо. Амфітеатр довкола майданчика для посадки заполонила поважна публіка, геть усі в окулярах-фільтрах на козлячих фізіономіях (попереджали, що вогонь під час посадки може засліпити). Словом, ждуть. І Земля жде. Жде, затамувавши подих, усе людство, уся Сонячна. Інформація надходить двома каналами: передачі гуманоїдів і «Першоконтакту». Видно, що на телеекранах зорельота мигають ті ж кадри, що синхронно приймає (одночасність з розбіжністю три роки) Земля.

Правда, паралельно з кораблем надходить інформація і про обстановку безпосередньо на зорельоті: видно спантеличені, розгублені обличчя астронавтів, а в ілюмінаторах темно й порожньо — лише світлові індекси на табло свідчать, що радіоприводні антени розвернулися майже на 120° одна до одної — отже, планета під животом корабля, на віддалі сотень кілометрів.

Але там нічого нема, навіть темного диска.

І командир непевним голосом інформує, що тяжіння «Першоконтакт» не відчуває, планети наче не існує.

А на телеекрані пульта живе, виграє яскравими об'єктами, скелями, будовами, нуртує мелодіями й вигуками... існує в чіткій достовірності величезний світ розумних істот. Світ, до якого прагнули й летіли. Світ, якого не виявилося.

— Ану, повний вперед! — заревів командир зорельота.

І корабель пролетів... крізь планету гуманоїдів. Крізь те місце, де вона мала бути. Порожнява. Пройшов на першій космічній, ніщо не зачепивши, не відчувши навіть тертя розріджених газів — нічого, одні барви стійко залишилися на телеекрані, який командир невдовзі розбив.

...І на зворотному шляху, коли «Першоконтакт», не здійснивши контакту, увійшов у Сонячну систему, і почали траплятися зустрічні кораблі, командир намагався «прошибти» їх наскрізь — через те двом його помічникам довелося спеленати сердегу й перебрати керування польотом на себе.

Втім, вони почувалися не краще за свого командира: по-перше, давали комісії недоладні свідчення, по-друге, поводилися теж дивно — час від часу намагались пройти один крізь іншого або крізь стіну. Спокійненько так, немов перед ними не було нічого.

Дивна поведінка, чи не так!.. Ось згадаєте мене, в історію науки ця загадка увійде як перший проблеск правильного, основаного на здоровому глупзді, розуміння нашого предметного світу. Це прийде, прийде у всі світи. Воно вже гріде! Нічого, нічого, мовчок!

V

— Людство почувалося так, наче його пошили з дурні. Розиграш космічних масштабів упродовж трьох років — нічого собі! «Та заблукали ці космічні халамидники. Збилися з дороги — от і все, — пояснювали доброзичливці. — А по телевізору: що в нас, те й у них...» Та перевірили пам'ять навігаційної ЕОМ, записи курсових автоматів: ні, не збилися летіли правильно.

Коли пристрасті вгамувалися вивели таку мораль: ось до чого призводить нехтування думкою старших і начальства. А якби до Вишеньки полетів спеціальний зореліт з підготовленим екіпажем (підготовленим до чого?!), то напевне... А що, власне, «напевне»? Як пояснити те, що сталося? От де заковика.

І така, шановний, заковика, що через неї на Землі серед науковців спалахнула пандемія «прокурорських інсультів та інфарктів»...

— Прокурорських?

— Еге ж, іх так назвали на згадку про того губернського прокурора, котрий, якщо пригадуєте, коли поповзли чутки, ніби Павло Іванович Чічиков є насправді чи то одногий капітан Копейкін, чи то перевдягнений Наполеон, дуже замислився — як таке може бути... і брик! — та й вмер. Так і тут: як почне який-небудь «учений-прокурор», доглядач непорушних фізичних теорій, замислюватися, як це, справді, може бути, — з одного боку, все наче є, а з іншого, абсолютно нічого нема — ні речовини, ні тяжіння... брик! І нема, і — некролог. Е-ех! Скільки тоді з'явилося змістовних некрологів!... Втім, я на обліку. Це звільняє мене від необхідності посипати попелом голову і рвати на собі одіж: «Від нас передчасно пішов...», «Світова наука зазнала непоправної втрати». А треба було б з неприхованою полегкістю написати: «Нарешті врізав дуба консерватор-маразматик, який своїм авторитетом і маразмом гальмував розвиток цілої галузі фізики!»

Зізнаюсь вам, що я й тепер згадую про ту пандемію не без утіхи. Тим паче, це вони, вони і сановні їхні наставники, всі, хто пнететься на науковий Олімп й стверджує, що вони — патріоти науки, і те, і се... Оренди, оренди хочуть ці патріоти, зиску, дисертацій, звань! Це вони мене так улаштували. Нічого, нічого, мовчок...

Та як би там не було, інтерес до Вишеньки та її мешканців став згасати. Спецекіпаж розформували, спецкорабель переобладнали для іншого призначення. Навіть передачі звідти нікого більше не цікавили. Зостався лише термін «phantomni sviti». Сама тема негласно стала забороненою — так дуже всі відчували себе обдуреними.

Всі — окрім мене. «*Pas moi*», як кажуть французи.

... Та що там «phantomni sviti» — хіба без них бракує фантомних уявлень, до яких ми звикли і не дивуємося! Скажімо, чому у Всесвіті так мало речовини? Адже, якщо розподілити її рівномірно в просторі, то на об'єм Землі припаде пучка пилу. Що, не замислювалися, не дивувались, еге ж? Я здивувався — і це був перший натяк.

Або візьмімо ці супермодні новинки астрофізики: квазари, пульсари — пульсуючі зірки (завжди з потужним радіовипромінюванням, завважте!), які змінюють яскравість і спектр із шаленою частотою — до 30 разів на секунду. Тепер уявіть: величезний світ, який за розмірами набагато більший від Сонця, і його трясе так, що температура, щільність, навіть темп ядерних реакцій змінюються з такою ж частотою. Тридцять разів на секунду, це ж — дз-з-з-з... — рух крилець мухи. Чи можливо, щоб зірки здійснювали таке «дз-з-з-з...»?

— А як же, — ми це спостерігаємо — стенув я плечима.

— Е, голубе, що спостерігаємо? І *хто* спостерігає?.. Ми з вами читаемо про це статті й замітки, — добре, якщо наукові, а то й з газет. Готові тлумачення. А спостерігають, точніше фіксують, завдяки складній апаратурі, коливання яскравостей якихось дуже далеких утворень у Всесвіті — окремі астрофізики. І бачать вони не трясанину, а, в кращому випадку, слабкі голочки промінчиків чи й взагалі лише показання приладів, індикаторну циферію. Так би мовити, — ніч, туман, струна дзвенить в тумані... Все решта — вигадки теоретиків, і виникли вони з усталених уявлень та прагнення їх врятувати.

Але це прийшло до мене згодом. А першою ниточкою, за яку я вхопився, була та моя порада змінити частоту телетрансляції для гуманоїдів

Вишеньки. Пригадуєте: вони прийняли наші сигнали на частоті, вищій від тієї, на якій ми знайшли їх. Пояснити це можна лише так: наша підвищена частота для них зовсім не підвищена. Або, якщо хочете, навпаки — ми приймали їхні передачі на значно меншій частоті, аніж та, на якій вони їх посилали... звідки він, цей зсув частоти, га? — Незнайомець поглянув на мене багатозначно й урочисто: відчувалося, що він наблизився до кульмінації розповіді. — А стався він тому, що світ Вишеньки зсунутий проти нашого по фазі!

— По фазі чого? — не зрозумів я.
— Коливань! — голос його урочисто тремтів.
— Яких?

— Основних. Послухайте лише, адже це дуже просто. Треба тільки серйозно сприйняти те, про що йдеться у фізиці мікросвіту: про хвилю-частку, про дифракцію електронів та протонів... і всі ці хвильові моделі, і що частинки в рівняннях квантової механіки розглядаються як «осцилятори». А зрозуміти це можна тільки так: мікрочастинки і все, що з них складається — атоми, молекули, тіла — є матеріальні коливання дуже високої частоти. Ми, бачте, не сприймаємо тіла, як коливання! — він роздратовано пирхнув. — Та ми й світло не сприймаємо як коливання, а як світло, але там змирились, а ось з коливаннями-речовинами — ну, ніяк.

Коливанням, як відомо, властиві період, амплітуда й фаза. Дивіться, як просто: беремо вираз Бенчика для фотона.

— Бенчика? — перепитав я.

— Ну, не знаю, як його у вашому світі звуть. Я ось про що, — незнайомець зігнувся, надряпав нігтем на землі $E = hv$ — співвідношення Альберта Ейнштейна! — І помножимо його на відомий усім електрикам кут зсуву фаз, точніше на його косинус, — він дописав нігтем справа у формулі $\cos S$.

— У звичайному світі, для якого Беня вивів співвідношення, зсуву фаз нема. S дорівнює нулеві, його косинус — одиниці. Але між різними світами він завжди є, зсув фаз! Косинус менше одиниці. І як це ми сприймаємо? Погляньте: h змінитися не може. Це світова константа, отже, лише частота — частота сигналів, яку ми сприймаємо. І завжди в бік зменшення. Вона виявиться настільки меншою, наскільки більший зсув фаз S . Задачка для молодших школярів.

Незнайомець випрямився, відкинув волосся:

— Ось вам і фокус з частотами телепередач. Та що передачі — сама Вишенька зовсім не теплова, а нормальна зірка, можливо, навіть її температура вища від сонячної. І світ гуманоїдів абсолютно речовинний... от тільки коливання речовини нашої і їхньої зсунуті так, що коли ми є, їх нема, а коли вони є, нас нема. Тік-так — тому зореліт і пройшов крізь планету. Єдиною спільнюючи ниткою між нашими світами стали радіохвилі. А також й з іншими «phantomnimi світами» — пригадуєте, виявили інші сумнівні телепередачі від радіозірок? Не містифікації це були, не перешкоди, і не від радіозірок вони надходили, а від звичайних зірок із звичайними планетами, тільки зсунутими по фазі.

...Я вам розповідаю детально, але сам все це зрозумів якось одразу, вночі на прогулянці. Мене наче струмом ударило. Я стояв під зірками, дивився на них і дико реготав. Ні, як вам подобається? Вони майже всі не такі. І більша частина їх невидима. І пульсари ці... Ніяких пульсуючих світів насправді не існує. А є знаєте що?

Незнайомець лукаво, з солодким передчуттям сюрпризу глянув на мене, і я просто не міг не відреагувати:

— Що ж?

— Тільки тс-с-с... нікому! — він приклав палець до рота. — Я недавно це збагнув, ще ні з ким не ділився, навіть з тими трьома в стаціонарі. Але вам я вірю і відкриюсь, як рідному: це — *биття*. Ну, знаєте, те ж саме, що під час роботи двох близьких за частотами радіостанцій створює в приймачі свист — *свист, коли ніхто не свистить*. Так і з пульсарами-квазарами. Адже не тільки фази, а й частоти власних коливань речовини в різних світах не обов'язково збігаються.

Тоді при їх взаємодії випромінюваннями і відбуваються то поєднання коливань, то гасіння: биття, свист, дз-з-з... Це ефект спостереження. Ну як, га? А вони ортодокси та їх сановні наставники... брик — і нема. Нічого, нічого, мовчок!

...А тепер, любий співрозмовнику, я покажу вам справжній Всесвіт, у якому Всесвіт видимий — то лише його маленька частка! Втім, якщо ви пам'ятаєте теорію цього... ну, лисий такий, гостроносий, геніальний, ім'я забув — ну, релятивістська теорія вакууму, згідно з якою пустота є «заборонена зона» завширшки $2 Mc^2$, а енергія речовини й антиречовини є надлишок над нею... не пригадуєте?

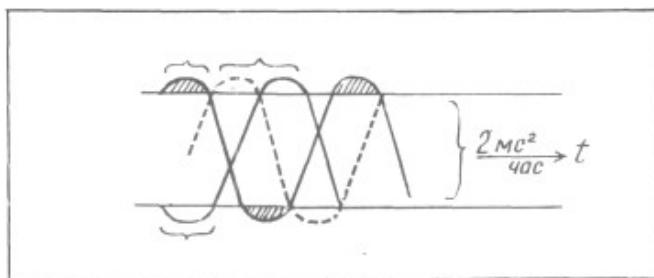
— М-м... Полік? — невпевнено висловив я здогад.

— Так, саме він — Поль Адріен Моріс Дірак. Він англієць, а англійці... о, вони все тонко відчувають. Так ось, якщо зіставити його теорію з моєю, неважко переконатися, що зсунутих по фазі світів повинно бути значно більше, аніж синхронних з нашим. Виходить ось що... — незнайомець знову схилився і накреслив нігтем схему з синусоїдою, в якої вершини й провали виступали за межі широкої горизонтальної смуги:

речовина зсунуті речовини

антиречовина

$2 Mc^2$ час t

— Ось тільки в цих виступах упродовж малих відрізків періоду зречовинюємося, існуємо, взаємодіємо з іншими синхронними тілами. Можемо й з антисинхронними, з антиречовиною, яка в цей момент перебуває в протилежній фазі. Але у просвітках між тим і другим бачите скільки всього може вміститися? Просто чорт забираї, скільки там усього, зсунутого по фазі на ледь-ледь і більше... Ось вам і розгадка, чому мало речовини й багато пустоти. Речовини багато, тільки вона розподілена по всіх фазах.

Її стільки, мій любий співрозмовнику, — незнайомець випростався, відкинув волосся з лоба й поглянув на мене піднесено, — що і тут ось, де ми з вами розмовляємо, у ті проміжки періоду, коли нас нема, з'являється багато зсунутих світів. А серед них і той, де знemагають у стаціонарі мої друзі — учасники експедиції до Вишеньки; і той, де мій дім, моя лабораторія; і, головне, той чудовий мерехтливий світ, в якому існує Вона... І все виходить

так, що коли Вона є, мене нема, а коли я є, її нема. Тік-так, тік-так,... ех, канальство! Нічого, нічого, мовчок!

Незнайомець похнюпився, запустив у чуприну тонкі довгі пальці, й сумно захитався.

VI

— Тепер ви розумієте, звідки я, — озвався він по хвилі, — і чому непогано орієнтуєся в обставинах, назвах, історії. Блukaю. Блukaю, бо від теорії перейшов до експериментів, а метод виявився надто простим. Ви ним опануєте з часом, переконаний. Адже це в хибних теоріях експерименти — пошуки в лабірінтах помилок — складні й багато коштів потребують... Візьміть, скажімо, оці над-прискорювачі елементарних частинок, з допомогою яких ніяк не вдається добрatisя до першооснови матерії, — адже це сучасні шраміди, пам'ятники блуканням наших «фараонів від фізики» в темряві! А коли теорія правильна, то для її реальності часом і не потрібні прилади, достатньо зусиль точно спрямованої думки. Важливо зрозуміти, відчути ідею, впевнитися в ній. А хіба мені можна було в ній не впевнитись!

...Звичайно, я також починав з установки резонатора для пропущування зсунутих просторів на оптичному рівні, атомному, молекулярному. Власне, фазовий перехід — справа проста: адже зміщення відбувається не на відстань і не в просторі — мізерний зсув по хвилі речовини, на малу частину найкоротшого із періодів коливань, і ви вже не там. Але необхідно контролювати ситуацію, щоб в іншому світі втрапити на поверхню тіла, а не в пустоту, не в середину... інакше вліпнеш, як муха в янтар. Тепер мені це вдається і без резонатора. Але спершу у фазову порожнечу безповоротно шугнуло чимало предметів — та ще й, розумієте, здебільшого казенні. Захоплюючись, в експериментальному азарті я, траплялося, забував про все, от і засовував, що попало під руку: то лабораторні журнали співробітників, то сейф з документацією, то короткофокусний зеніт-телескоп, а одного разу навіть шкіряну куртку моого нового шефа.

Треба завважити, що на той час я усунувся від керівництва лабораторією, втратив інтерес до всієї цієї рутинної справи, семінарів, планових робіт... Хіба тоді до них було, коли в голову прийшла така ідея! Працював, звичайно, в позаробочий час, переважно ночами, один: хотів зробити і довести все сам. Я вам розповідав, як ставилися до моїх попередніх великих ідей та відкриттів. Гадаю, зайде пояснювати, чому так... Тепер я розумію, що був слабким, вульгарним і пихатим. Для мене важливим було не перехід в інші світи, в *справжній* Всесвіт, а перетягнути звідти сюди, в лабораторію, якнайдивовижніший предмет: небачений мінерал, ізотоп з неймовірною картиною розпаду, прилад з фантастичними властивостями і відтак приголомшити колег, повтішатися виразом їхніх фізіономій. Мій мікроскопічний світ був для мене важливішим від низки невідкритих планет, що знаходяться поряд... Ницьсть, ницьство моєї душі! Через те і був покараний. Покараний і віддячений одночасно.

Він крутнувся до мене всім тілом і заговорив з болісними нотками в голосі.

— Бо хто ж знав, мій любий співрозмовнику, що тієї ночі я принесу зі світу фазового зсуву не камінець, не якийсь там прилад на підтвердження своєї правоти, задля дешевого лабораторного тріумфу — а Ї!

...Мабуть, ви звернули увагу, що я нічого не розповідаю про своє особисте життя. Нема про що — не було його. Принаймні нічого вартого уваги, порівнюючи з моїми ідеями й відкриттями. Особисте життя талановитої людини — о, яка це складна тема! І з виду непоганий, і розумний, і

становище... а все не те, все якось не так. Я подобався багатьом жінкам, та вони мені, привабливі й з гормонами самочок-обивательок, надто швидко набридали. Адже зрештою талант — це поглиблена розуміння оточення і людей. А для них він, як гарний посаг, можливість нагребти побільше благ. Тому й волів залишатись радше «нешасливим» в обивательському розумінні, невлаштованим, неприголубленим, аніж нешасним трагічно, віддавши творчу свободу в жертву гормонам, тваринній біології... Проте, звичайно, гостро відчував свою самотність і мріяв... Ох, як я мріяв!

Незнайомець помовчав хвильку, заплющившись, потім провадив далі:

— Вона з'явилається на платформі резонатора на тлі пейзажу з її світу. Там був сонячний голубуватий день. У неї за спиною вітер гнав хвилі по високій червоній траві на луці, гнав хвилі по озеру й сині хмари в бузковому небі. Небавом світ той згас, а вона зосталась в оточенні приладів і зірок. Спочатку була напівпрозора, відтак напівпрозорою залишилась тільки її одіж.

Ви запитаете, якою вона була, які очі, лице, шкіра, руки? Та хіба має якесь значення колір очей, які проникають у душу! Що там геометрія ліній і форм, коли від одного її погляду наповнюється радісною силою! Що там колір шкіри, коли вона світиться чистотою і ніжністю!.. Фіолетова була у неї шкіра. І вся вона: очі, волосся, губи — мали фіолетові відтінки. Та головне, світилася не фізично, любий співрозмовнику, а немов випромінювала довкола сяєво життя, любові, ніжності. Здається, містики називають це аурою. У сутінках лабораторії я бачив чудо.

З першої миті, з першого обміну поглядами ми зрозуміли одне одного: я для неї — Єдиний, Він, а для мене такою є Вона. Все, що я знаю, до чого дійшов головою, глузdom, Вона засвоїла почуттям, серцем своїм. Кохання також резонанс душ — і для глибоких тонких натур він настільки вибірковий, що його буває важко знайти в одному місті, в найближчій окрузі, та навіть на одній планеті, а лише серед багатьох світів треба шукати ту Єдину: усіма вигинами і відколами сумісну з твоєю, половинку цільності «Він — Вона». І ось нам двом пощастило, неймовірно пощастило!

Я допоміг їй зійти з платформи. Серця наші билися в унісон. Посеред зали, під куполом, за яким ясніли зорі, нас вабила одне до одного палка сила. Ми мовчали, будь-які слова були зайвими. Я, до речі, не знаю, який у Неї голос.

Фіолетове світло Її обличчя осягало мої підняті руки. І тіло у Неї, як вогонь, та я ладен був згоріти у тому пломені. Вона закинула руки мені за шию, потягla до себе... І раптом, канальство, і раптом...

У нього перехопило подих. Хвильку він приборкував розбурхані емоції. — ...і раптом у резонаторі — чорт би їх побрав, оті експериментальні установки на шмарклях з постійними переробками, — щось розладилося. Вона зникла. Щойно була й зникла. Я стояв як дурень, обіймаючи повітря.

Вона все ще перебувала тут, я відчував! І прагнула до мене всією душою. Та прокляття фазового «тік-так» роз'єднало нас. Є я — нема Її, є вона — нема мене... І кохання — таке кохання! — не відбулося.

І знаєте, що мене досі найбільше гнітить? Вона володіє тими ж знаннями, таким самим умінням пересуватися по фазі. Напевне, у Неї це не від розуму, а від серця, по-жіночому, але є. І тепер Вона також шукає мене! Переходить у ті світи, де я щойно побував. Коли двоє шукають одне одного, комусь краще сидіти на одному місці, але кому? Мені? їй? Ні, це просто зводить з розуму.

Так і не знаю, що там сталося з резонатором. Не знаю, бо не здатна була моя пристрасть, енергія мої любові обернутися на нудну заподядливість дослідника, лабораторної кризи, що винюхує неполадки. Моя любов могла

перетворитися лише на гнів, на шаленство проти безглуздя випадку, який позбавив мене щастя. Навіщо тепер мені наукові результати, доведення моєї правоти, зверхності моого розуму! І я розтрощив установку. Громив стільцями, палив паяльником, топтав ногами...

VII

Тепер я розумів незнайомця, співчував йому: людина збожеволіла не на ґрунті фізики, а нормально, як багато божеволіють, від нерозділеного кохання. Втратити розум від фізики негречно, непристойно — це наука, її вивчають. А від кохання, що ж — від кохання можна...

— Наступного ранку, — глухий голос незнайомця перебив мої роздуми, — мені було дужко важко пояснити шефові й колегам причину зникнення сейфа, куртки й інших речей. А як пояснити погром у лабораторії? Я вирішив розповісти все, що було насправді, так, як оце вам щойно. І розповів. З того часу я на обліку. А Вона... і вони, і ті, інші... і сановні наставники їх... Нічого, нічого, мовчок.

Він замовк і похнюпився.

— Н-да, життя... — зітхнув я, щоб якось розрядити гнітуючу паузу, — і чого тільки в ньому не трапляється. Та ви не бідкайтесь так, все якось владнається.

— Що? Га?.. То ви мені співчуваєте? — він підвів голову.

— Звичайно. Від широго серця.

— Отже, вірите! — в його очах з'явився той самий блиск. — О, це було б чудово. Адже вірите, так?

— М-м... ну, чому б і ні. Буває.

— О, це прекрасно! Я відразу вгадав у вас людину, котра зможе допомогти. Ні-ні, від вас нічого такого не вимагається. Просто, розумієте, я заблукав у океані фазових зсувів, зостався, так би мовити, без вітрил і керма. А мені час повернатися туди, де мене ждуть... і підлеглі, і наставники, і ті троє у стаціонарі. Ні, ви не подумайте, я вас не обманював, я лише на обліку, але часто провідував їх, щоб поговорити про проблеми фазових просторів і сучасної фізики. Я ж завдяки зсувам крізь стіни — запросто — ну, ви здогадуєтесь як: підійти впритул до стіни, зсунутись по фазі туди, де її нема, крок вперед, потім по фазі в попередній проміжок — і ти дома. Дуже зручно, чи не так?

У голосі незнайомця наростало збудження, він почав повільно присовуватися до мене. Його очі горіли гіпнотичним чорним світлом. Я трохи відсунувся, потім ще трохи, ще, поки не відчув краєчок лавки і розгублено підвівся. Він також.

— Зрозумійте, мені необхідно зоріентуватися — напосідав незнайомець, — бо я знову невідь-куди потраплю. А зробити це без установки можна лише через людину... таку, що вірить, розуміє, співчуває — як ось ви. Ну, людина людині — Друг, товариш, брат. Ви для мене резонатор, я для вас — тік-так, тік-так. Я знаю, що розумом ви не все ще сприйняли, але почуттями, душою, уявою — адже так? Мене ж, любий друже, Вона чекає! Розумієте?! То як, згода?

— Е... А... але... — ошелешений я позадкував, у голові билось: «Поможіть!», та кого тут було кликати — на алєї ні душі.

— Ви не бійтесь, вам тільки лоскотно трохи буде. Почнемо? Га? Зрозумійте ж нарешті, мені треба туди, до себе, до Неї! Я хочу полинути в блакитний

зеніт, там моя точка... Тік-так, тік-так, тік-так, дз-з-з! Тік-так-тік-так-тік-так-дз-з-з-з!

Він почав ритмічно і разом з тим якось, наче цілячись, розхитуватись, примірятися, наближаючись до мене. Голос перейшов на контрабасовий звук, знизився майже до інфрачастот, став відбиватися звідусіль дивовижною реверберацією, немов відлуння в ущелині. Фігура незнайомця раптом почала втрачати контури, ставати прозорою. Крізь неї я побачив лавку з газетою, урну, дерева... І ось він зник. Я відчув, як щось наче занурювалось в мене.

...І сходило бузкове Сонце серед алмазних стрімчаків, над якими ширяли чотирикрилі рожеві птахи. І наді мною зависло зоряне небо з незнайомим малюнком сузір'їв: прямо над головою палали в квадраті чотири зірки, кожна яскравіша від Сіріуса, але вмить потъмяніли, зробилися малиновими, вишневими. І замість згасаючих спалахували в темряві нові зірки. Летіли поміж них, сяючи зеленими конусами комети. Картина змінилась: мармурова колонада, сиві цівки диму від запашних курінь, долілиць розпростерлись якісь темношкірі в чалмах. Згинуло й це. І вже палав за напівпрозорими деревами фіолетовий небокрай, крізь ранковий серпанок бовваніли над горизонтом два Місяці — в одного серп більший, в другого — менший...

«Що, непогані краєвиди, га? — долинув до мене зсередини, наче здалека, голос моого недавнього співрозмовника. — Дуже вдячний, я зоріентувався, прощавайте! Тік-так, тік-так, тік-так-дз-з-з-з...»

Голос повільно розтанув. Зірки, Місяці, колони, гори — все злилося в швидкий танок,

Я сидів на лавці. Поруч лежала газета.

*Переклад з російської
Михайла СЕМЕНЮКА*